

ROMANCIERELE: TRADUCERILE DE ROMANE SCRISE DE FEMEI ÎN CULTURA ROMÂNĂ (1841-1918)

Ștefan BAGHIU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
Personal e-mail: stefan.baghiu@ulbsibiu.ro

THE WOMEN NOVELISTS:
TRANSLATIONS OF NOVELS WRITTEN BY WOMEN IN ROMANIAN CULTURE (1841-1918)

Abstract: This article uses the data from the *Chronological Dictionary of Novels Translated in Romania from its Origins to 1989* in order to chart the presence of foreign women novelists and their works in Romanian translation between 1841 (the year of the first translation of a novel originally written by a woman author, Sophie Cottin) and 1918 (the year marking the end of the *long* nineteenth century and the unification of Romanian provinces). The study separates two main periods, starting from the domination of the French novel: 1841-1890 and 1890-1918. The former period comprises more French novel translations, from authors such as Sophie Cottin, Stephanie-Felicité Genlis, George Sand, Countess Dash, M-me Charles Reybaud, and Mie D'Aghonne. The latter comprises Italian and American authors, such as Carolina Invernizio, Matilde Serao, Anna Katherine Green, Frances Elisa Hodgen Burnett, and even northern authors such as Clara Tschudi.

Keywords: women writers, novel translation, Romanian literature, feminism, world literature.

Citation suggestion: Baghiu, Ștefan. “Romancierile: traducerile de romane scrise de femei în cultura română (1841-1918)”. *Transilvania*, no. 6 (2021): 11-21. <https://doi.org/10.51391/trva.2021.06.02>.

La o privire „macro” asupra romanului tradus în secolul al XIX-lea lung (pe care l-am numit astfel într-un articol recent, pe urmele lui Eric Hobsbawm, denumind de fapt perioada literară de la 1794 la 1914)¹, lucrul care iese prima dată în evidență este *dominația* romanului francez, al cărui număr de traduceri și reeditări ocupă undeva la 70% din întreg arealul (*translationscape*-ul) romanului tradus. Faptul este arhicunoscut și arhidiscutat pentru întreaga cultură română: de la teoretizările situației „coloniale”, până la metodele de contracarare a acestei colonizări/autocolonizări² prin importuri culturale alternative (germane, rusești, engleze și americane, nordice etc.),³ mai toate aspectele acestei dominații au fost disecate în studiile recente. Astfel, ceea ce propune Franco Moretti pe urmele lui Donald Sassoon, anume că Franța și Anglia (Regatul Unit) dețin jumătate din producția culturală a Europei în secolul al XIX-lea, capătă în cultura română valența unui monopol uriaș. Urmat de „competitorii” de origine germană, engleză, rusă, italiană și americană,⁴ romanul francez se află într-o poziție din care va fi destabilizat

doar începând cu anii 1940, când romanul englez și american va deveni principala sursă de traduceri în spațiul românesc pentru o perioadă scurtă, urmată de o – la fel – scurtă perioadă în care literatura rusă și sovietică va reprezenta centrul de interes pentru traducerile de roman (anii 1950, mai ales prima jumătate a deceniului)⁵. Pentru perioada 1794-1914, proporțiile romanului tradus în română arată în felul următor, conform articolului menționat: „French 1473; German 131; English 126; Russian 121; Italian 107; American (USA) 70; East European (Hungarian, Serbian, Czech, Polish) 43; Spanish 39; Austrian 26; Nordic (Danish, Swedish, Iceland and Norwegian) 16; Asian (Japanese, Korean, and Indian) 6”. Ceea ce înseamnă că, adunate dincolo de poziția lor canonică (un proiect, din nou, morettian, de amalgamare a romanelor *produse* dincolo de dimensiunea canonică și de ștergere a granițelor poziției lor privilegiate în câmpul literar),⁶ romanele traduse arată prin *dispunerea* unei diagrame culturale, chiar și cu toată predilecția de traducere a unor culturi pentru literatură de senzație sau literatură „academică”, pozițiile pe care le ocupă

culturile europene și cele câteva non-europene care își fac apariția în secolul al XIX-lea în cultura română.

Dincolo de dominația culturală a literaturii franceze, mai poate fi observată o anumită *dominație* (sau, de ce nu, un adevărat monopol) în ceea ce privește modul în care *arată* cultura lumii în periferia românească din secolul al XIX-lea: romanele scrise de autori domină complet câmpul, iar autoarele traduse la noi în procesul de modernizare a câmpului literar sunt aproape (sau complet) uitate. Catalogate în studiile recente ca „narratives of desire”,⁷ romanele unor autoare ca George Sand, Harriet Beecher Stowe sau Carolina Invernizio au avut însă un rol esențial în construirea unui *canal transnațional* al romanului, mai ales prin ceea ce bibliografia de specialitate a studiat în ultimele decenii plecând de la conceptul de *sentimental novel*. Cu toate că numele pare, în context, destul de nefericit, sugerând o asociere între dimensiunea *sentimentală* a prozei și calitatea de autoare, explicațiile pe care le dau teoreticiene ca Margaret Cohen pot face multă lumină în geneza și sensul genului romanesc menționat: anume, departe de a fi *doar* narațiuni sentimentale și moralizatoare, romanele sentimentale au, pe cât se poate, ca „traveling genres”⁸, roluri politice și emancipatoare esențiale.

Întrebarea de la care pleacă articolul meu este care a fost rolul emancipator al prozei scrise de femei prin traduceri românești în secolul al XIX-lea lung. Departe de a încerca să *lămuresc* starea prozei scrise de autoare, încerc, mai ales prin investigații cantitative, să ofer un punct de plecare pentru investigații ulterioare, plecând de la o *stare generală* observată prin studierea și selectarea datelor din *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România*. Ca să dau un *spoiler*, e vorba de aproximativ 60 de autoare de romane cu peste 160 de romane traduse între 1841 și 1918 în cultura română. Numărul este impresionant, dacă ne gândim că în perioada menționată numărul de autoare de roman de la noi nu depășește nici 20% din numărul autoarelor traduse și, oricum, începem să observăm apariția unor prozatoare profesioniste în literatura română abia la începutul secolului XX. Fenomenul poate fi observat și în cazul romanului românesc, unde studiile recente din jurul MDRR (Muzeul Digital al Romanului Românesc)⁹ ne-au arătat că până în 1932 raportul dintre autori și autoare este unul extrem de inegal: 12% din romanele românești scrise între 1845 și 1932 sunt scrise de autoare, iar acest raport cuprinde și o perioadă de maturizare a câmpului (1918-1932), perioadă în care numărul de autoare crește semnificativ.¹⁰ Ce e cert, în cazul romanului românesc, e că până la Sofia Nădejde, nu avem o reprezentare reală a autoarelor în producția de roman, zonă rezervată aproape exclusiv autorilor bărbați.¹¹ Explicațiile pe care am încercat să le oferim în studiile propuse după constituirea arhivei romanului românesc țin de o oarecare „colonizare” a subiectelor de către autori prin „mariajul” dintre studiile literare și literatura în sine:

„Fenomenele care întrețin marginalizarea autoarelor în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului XX (primul moment în care putem vorbi despre o lentă și timidă profesionalizare a scriiturii feminine) se leagă, credem, în

primul rând de monopolizarea sau colonizarea subiectelor și subgenurilor «tari» de către scriitorii vremii – în producția literară și în discursul critic deopotrivă. Căsnicia dintre activitatea de scriitor și cea de critic literar și/sau ideolog în cazul majorității autorilor de roman românesc de la originile acestuia și, în discuția de față, până la 1932 (borna temporală de sus a proiectului nostru) are și ea un rol dirijor în evoluția romanului românesc în care, deși se poate argumenta rolul important pe care romanele scrise de femei îl joacă – tentative de a demonstra acest lucru există –, scriitoarele rămân personaje aproape invizibile, iar postura lor scriitoricească se reduce, în general, la recipiente ale directivelor date de mentorii de cenaclu (vezi situația de la *Sburătorul*) și de criticii cei mai activi de pe piața culturală și care produc, în siajul acestora, romane care nu izbutesc să fie reținute în istoria receptării decât ca experimente naive sau sentimentale.”¹²

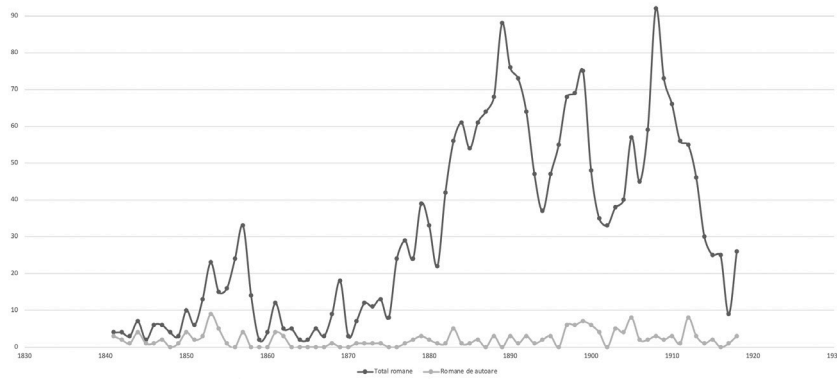
Până la 1900, vizibilitatea autoarelor de roman din spațiul românesc este extrem de redusă, singurul caz de publicare a unui roman fiind legat de numele Iuliei Hasdeu [*Domnișoara ursuza*, 1881].¹³ Începând cu noul secol, apar în scenă scriitoare ca Eugenia Ianculescu [*Voință*, 1902; *Spre deosebire*, 1903], Sofia Nădejde [*Patimi*, 1903; *Robia banului*, 1906; *Părinți și copii*, 1907], Elena Bacaloglu [*În luptă*, 1905; *În luptă, două forțe*, 1908]; Sylvia de P. [*Istoria unei familii bucureștene. Calypso*, 1907], Bucura Dumbravă [*Haiducul*, 1908; *Pandurul*, 1912], Irina G. Lecca [*Dreptul vieții*, 1908; *Pe urma dragostei*, 1910], Olteo (Olimpia Teodoru) [*Iubire fatală. Roman social*, 1911; *Un proces pierdut. Roman social*, 1911], Adela Xenopol [*Pe urmele războiului*, 1913], Emilia Tailler [*Dragoste de scriitor sau romanul lui Victor Hugo*, 1914; *George Sand*, 1914], Sarina Cassvan [*Între artă și iubire*, 1918] etc.,¹⁴ dublate de autoare de origine română care publică în străinătate (cazul Alice Călugăru, care publică în 1905 romanul *La tunique verte*). Multe dintre ele sunt romane sentimentale sau romane de aventuri și răspund unei nevoi de *masificare* a producției românești prin literatură de subgen.¹⁵ Vechea idee formalistă, conform căreia evoluția literaturii – și chiar a tehnicilor literare – se produce mai ales prin literatura de masă poate fi urmărită în cazul romanului românesc, unde dezvoltarea romanului scris de autoare se produce mai ales prin conectare la rețeaua romanelor sentimentale, de aventuri, de senzație sau de moravuri. Multe dintre ele reușesc, prin introducerea temelor feministe în interiorul narațiunii, să propună o lume alternativă a romanului românesc, în care registrul sentimental este văzut *din interior*.¹⁶

În cazul romanelor traduse, doar 6,5% sunt scrise de autoare, însă raportată la numărul de romane traduse (considerabil mai mare decât cel al romanelor autohtone),¹⁷ diversitatea numelor autoarelor trădează o situație mai bună de gen decât în cazul producției locale. Este vorba de aproape 60 de autoare traduse cu peste 160 de romane, pe care le-am inventariat atât în raport cu întregul areal de traduceri (*Grafic 1*), cât și ca evoluție individuală (*Diagrama 1*, *Diagrama 2*). Rezultatele, pentru început, sunt pe cât de interesante, pe atât de mult martore ale unei realități literare cinice. Anume, în ceea ce privește *diversitatea* autoarelor traduse

(60 de autoare traduse e un număr imens dacă ne gândim că până în 1918 abia dacă avem 10 autoare de roman în cultura română), deși ea poate părea semnul unei deschideri față de literatura scrisă de femei, *frecvența* retraducerii și republicării acestora este dezamăgitoare. Romanele scrise de autoare sunt apariții

meteorice și izolate, iar în marea majoritate autoarele care au mai mult de 2-3 romane traduse sau retraduse sunt excepții care rezistă foarte puțin în discuțiile despre influențele literare locale. De aceea, diversitatea numelor autoarelor traduse este, de fapt, semnul unor traduceri fortuite și inconsistente/inconsecvente.

Grafic 1. Romanele scrise de autoare traduse în raport cu totalul traducerilor de roman

Ceea ce poate fi observat de la bun început este independența negativă a traducerilor romanelor scrise de femei față de modernizarea timpurie a sistemului românesc de traduceri. Cu toate că anii 1880 aduc o serie de *valuri* de traduceri, atingând cote impresionante mai ales în jurul anilor 1890, 1900 și 1910, traducerile romanelor scrise de autoare nu cresc odată cu masa traducerilor. Mai mult, deși intră în scena literară autoare de roman odată cu 1900, traducerile din autoarele străine nu cresc (în niciun an nu depășesc numărul de 10 romane traduse), arătând – în raport cu masificarea traducerilor – mai curând o reticență de traducere a autoarelor decât o deschidere către literatura scrisă de femei. Pe scurt, deși întreg *translationscape*-ul romanului străin se lărgeste, se modernizează, o face fără să înglobeze proporțional literatura scrisă de femei. Și totuși, rezultatele

investigației sunt surprinzătoare. Este vorba despre 60 de autoare care sunt traduse în mare parte cu un singur roman. Dintre excepții, autoare ca Caroline Invernizio, George Sand sau Anne Katherine Green – ca să aleg naționalitățile cele mai prezente – revin în traducere în acest *translationscape*. Dar, în rest, autoarele de obicei au apariții meteorice, fără reeditări sau alte traduceri ulterioare. Avem, așadar, un *top* al autoarelor traduse în prima epocă a traducerilor de roman: Carolina Invernizio (20 de romane traduse și reeditări), Stephanie-Felicité Genlis [Du Crest de Saint-Aubin] (12), George Sand (11), Matilde Serao (6), La comtesse Dash (6), Sophie Cottin [mme Marie Risteau Cottin] (6), Mie D'Aghonne [Louise Justine Augusta Philippine Lacroix] (6), Mme. Charles Reybaud (4), Anna Katherine Green [Green-Rohlf] (4), urmate de o serie de autoare care numără 3 traduceri sau reeditări:⁸

No.	Nume autoare	Tr.	Titluri
1	Carolina Invernizio	20	<i>Lupta pentru amor</i> [foleton, 1897]; <i>Sărutarea infamă</i> [fl., 1897-98]; <i>Sărutarea unei moarte</i> [fl., 1897-98]; <i>Rai și iad</i> [fl., 1898]; <i>Ultima sărutare</i> [Tip. Universul, Biblioteca economică a ziarului Universul, 1898]; <i>Victimele amorului</i> [fl., 1898]; <i>Diavolul pe pământ</i> [fl., 1899]; <i>Fiica bărbierului</i> [fl., 1899]; <i>Hoții de onoare</i> [fl., 1900]; <i>Inimă de femeie</i> [fl., 1900]; <i>Torturile unei mame</i> [fl., 1901]; <i>Paradis și infern</i> [fl., 1903]; <i>Povestea unei sinucideri sau Frumoasa moldoveancă</i> [fl., 1903]; <i>Satanella sau Mâna moartei</i> [fl., 1903]; <i>Fiul anarhistului</i> [fl., 1904]; <i>Puterea blestemului</i> [fl., 1904]; <i>Credință și iubire</i> [Tip. L. Motzățeanu, 1905]; <i>Frumoasa Antonia sau hoții de orașe</i> [fl., 1905]; <i>Îngropată de vie</i> [fl., 1905]; <i>Răzbunare neîndurată</i> [fl., 1907].
2	Stephanie-Felicité Genlis [Du Crest de Saint-Aubin]	12	<i>Prințesa de Clermont</i> [trad. de I. Brezoianu, Tip. Lui Eliade, 1842]; <i>Încunjurarea Roselei sau Nenorocirea și conștiința</i> , I-II [trad. de A. Poenaru, Tip. Colegiului Național, 1852]; <i>Palмира și Flaminia sau secretul</i> [tr. De Sofia Cace, 1852]; <i>Frații de cruce sau Curtea lui Carlomanus, împăratul Franciei</i> , I-VI [trad. de A. Vasiliu, Buciumul Român, 1853-54].

3	George Sand	11	<i>Indiana</i> [tr. de P. Teulescu, Tip. lui C.A. Rosetti, 1847]; <i>Secretarul intim</i> [tr. de S. Andronicu, Tip. lui Eliade, 1847]; <i>Leone</i> [tr. de Antoine Rohtivanu, Tip. lui C.A. Rosetti și Vinterhalder, 1850]; <i>Mauprat</i> , I-II [tr. de S. Andronik, Librar-Editor George Ioannide, 1853]; <i>Mont-Revêche</i> , I-II [tr. de Andrei Dertman, Librar-Editor George Ioannid, 1853]; <i>Lelia</i> , I-III [trad. de Nicolae Nennovici, Librar-Editor George Ioanid, 1854]; <i>Lacul dracului</i> [tr. de G. A. Baronzi, Editor Christ. Ioaninu și Compania Romanov, 1855]; <i>Familia de Germandre</i> [ROM, 1862]; <i>Melchior</i> [U, 1862]; <i>Maeștrii mosaiști</i> [tr. de M. Romalo, Imprimeria statului, 1873]; <i>Cristian Waldo sau Căile norocului</i> [TLR, 1883]; <i>Metella</i> [1886]; <i>Mica Fadetă</i> [Sibiu, Editura Institutului Tipografic, 1887]; <i>Metella</i> [1888]. – pauză până în 1925.
4	Matilde Serao	6	<i>Despărțiți</i> [TR, Arad, 1897]; <i>Piccolo a rima</i> [tr. de Valeriu Dragomir, 1908]; <i>Povestea unor suflete</i> [1908]; <i>Două suflete</i> [tr. de H. St., Luceafărul, 1909]; <i>Adio iubire</i> [tr. de D. Ionescu-Morel, 1913]; <i>Visul unei nopți de dragoste</i> [tr. de Sofia Nădejde, Buc., Insitul de Editură și Arte Grafice Flacăra, 1915] – pauză până în 1929.
5	La comtesse Dash	6	<i>Mihail Cantemir Moldovanul</i> , I-II [tr. de Teodor Codrescu, Iași, Buciumul român, 1851, 1857]; <i>Pantoful roșu</i> [tr. de I.M. Bujoreanu, Librăria George Ioanid, 1857]; <i>Marchisa sângerândă</i> [tr. de Alexandru Luponi, Tip. C. Petrescu-C și I.G. Costescu, 1871]; <i>Frumoasa pariziană</i> [tr. de „o doamnă română”, TC, 1874]; <i>Chiva cea frumoasă. Roman istoric și social</i> , I-II [tr. de George Albert Tacid, Tip. Modernă, 1881].
6	Sophie Cottin [m-me Marie Risteanu Cottin]	6	<i>Malvina</i> , I-III [tr. de I.I. Ghiorghyadi, Iași, Cantora „Foaiei Sătești”, 1841]; <i>Elisabeta sau Ecsilații din Siberia</i> [tr. de A.G. Fotescu, Tip. Serdarului C. Pencovici, 1844; 1845]; <i>Matilda</i> , I-III [tr. de logofătul și cavalerul Costachi Conachi, Iași, Cantora „Foaiei Sătești”, 1844].
7	Mie D'Aghonne [Louise Justine Augusta Philippine Lacroix]	6	<i>Moara blestemată</i> [1891]; <i>Copilul găsit</i> [CSN, Copilul lepădat, V, 1892-93]; <i>Copilul prăpastiei</i> [E, 1897]; <i>Stăvilă de cadavre. Roman de senzație</i> [Tip. Universul Luigi Cazzavillan, Biblioteca economică a editurii Universul, 1898]; <i>Moara Blestemată</i> [1912].
8	M-me Charles Reybaud	4	<i>Felice</i> [ROM, 1861]; <i>Misé Brun</i> [ROM, 1861]; <i>Balul vice-Legatului</i> [tr. de Ludovic Laist, GAB, 1890]; <i>Noaptea Sfântului Andrei</i> [DMN, 1904-05];
9	Anna Katherine Green [Green-Rohlf]	4	<i>O răpire misterioasă</i> [ADV, 1901]; <i>Uciș și martir</i> [ADV, 1901]; <i>Misterele unui suflet</i> [TRA, 1903]; <i>Crimele unui aristocrat sau Mumiile Peruviene</i> [TRA, 1905].

Dincolo de acest tabel central,¹⁹ care ne arată cam care sunt autoarele cel mai des traduse, am considerat utilă o investigație cât mai completă asupra intrării romanului scris de femei în cultura română. De aceea, pe *Diagrama 1* și *Diagrama 2* pot fi văzute intrările în ordine cronologică și rezistența în timp prin traduceri noi, retraduceri și reeditări. Începând cu Sophie Cottin (1841), trecând apoi prin Stephanie-Felicité Genlis și M-me de Staël, ajungând apoi până la Carolina Invernizio (cea mai tradusă autoare în secolul al XIX-lea lung) și Anna Katherine Green, romanul scris de autoare se dezvoltă mai ales prin romanele de mistere și romanele senzationaliste, dublate de proza istorică și de romanul sentimental.²⁰

Cazuri centrale: primul val (1841-1890)

Până în 1890, numele vizibile în traducere sunt aproape exclusiv din literatura franceză. Autoarele traduse din literaturile germană, austriacă, engleză sau americană nu au nicio continuitate aproape în câmpul traducerilor. Precedentul important însă pentru *descentrarea* modelului francez de proză de moravuri și de roman sentimental îl reprezintă cazul

lui Harriet Beecher Stowe, al cărei *Coliba lui moșu Toma sau Viața negrilor în sudul Statelor Unite din America* reprezintă mai mult un pariu politic în epocă, în contextul luptei pentru eliberare a romilor. Așa cum arată Margret Cohen, rolul romanului sentimental trece dincolo de dezbaterea literară și intră în discursul socio-politic al vremii, iar Rodica Mihăilă accentuează faptul că „in the case of American literature, the politics of Romanian translations was dictated first and foremost by political motives”.²¹

Sigur, cazul cel mai discutat în critica literară de la noi este acela al lui George Sand, cunoscută în bibliotecile moldovenești și muntenești încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea și comentată ulterior de mai toți criticii literari români ca influență importantă asupra romanului european. Titu Maiorescu recunoaște, în „Literatura română și străinătatea” rolul fundamental pe care „citirea unor romane l-a avut „în convingerea că se poate formula de-a dreptul un nou principiu estetic în privința romanului modern”. Între acestea, *La mare au diable* și *Petite Fadette* de George Sand. Constantin Dobrogeanu Gherea scrie despre „geniala George Sand” și îi

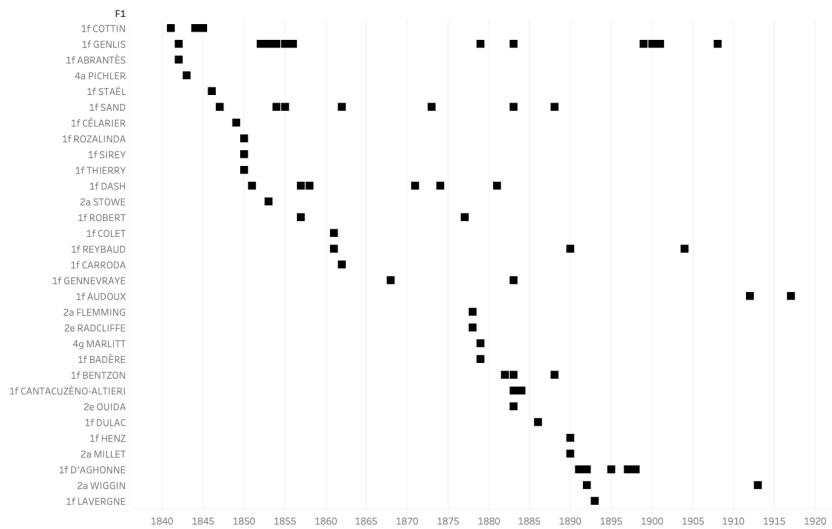

Diagrama 1. Romane de autoare traduse – în ordinea primei apariții 1841-1890

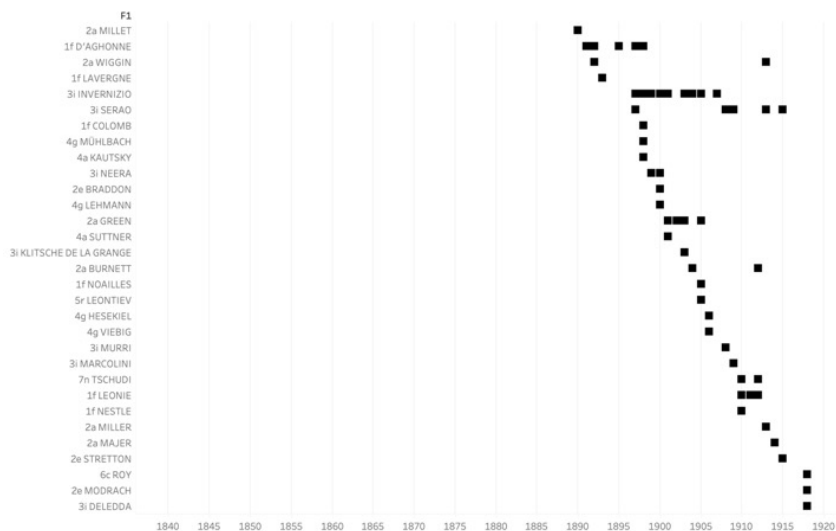

Diagrama 2. Romane de autoare traduse – în ordinea primei apariții 1890-1918

recunoaște meritul de a fi influențat decisiv marea literatură rusă și, prin recul, literatura franceză de la finalul secolului al XIX-lea:

„Influența reciprocă a scriitorilor și a literaturilor străine e enormă și uneori se manifestează aproape fantastic. George Sand a avut o colosală influență asupra scriitorilor tineri ruși. Dostoievski povestește cu ce impaciță nebună așteptau ei apariția unui nou roman al lui George Sand și cu ce evlavie religioasă îl citeau. Dar pe terenul rus romanul lui George Sand se preface în roman naturalist, în sensul bun al cuvântului, și acest roman rus influențează la rândul său așa de mult romanul naturalist francez, încât marele Maupassant se declară discipol al lui Turghcniev. Astfel s-ar putea zice că romantica George Sand influențează romanul naturalist francez prin intermediul romanului rus.”²²

Tocmai de aceea, datorită meritului incontestabil al autoarei și a prezenței ei în discursul criticii literare, nu aș intra foarte mult în discuțiile despre traducerea ei. M-aș uita mai curând la alte nume de pe lista noastră, nume care aduc în prim plan autoare foarte puțin cunoscute în spațiul românesc, dar care au consolidat în epocă ideea de roman istoric, ideea de roman sentimental și, de ce nu, un fel de atitudine politică *de gen*, la granița dintre moralism creștin, conservatorism și progresism emancipator.²³

Prima autoare de roman tradusă în spațiul românesc este Sophie Cottin (Marie Sophie Ristaud) cu *Malvina* (3 volume). Traducerea din 1841, semnată de I. I. Giorghiadi în Cantora „Foaiei Sătești”, reprezintă, așa cum o arată editoarea și prefațatoarea ediției engleze din 2015, Marjin Kaplan, o încercare de *domolire* a feminismului arătat în scrierile anterioare, ca *Claire d'Albe*. Kaplan insistă asupra

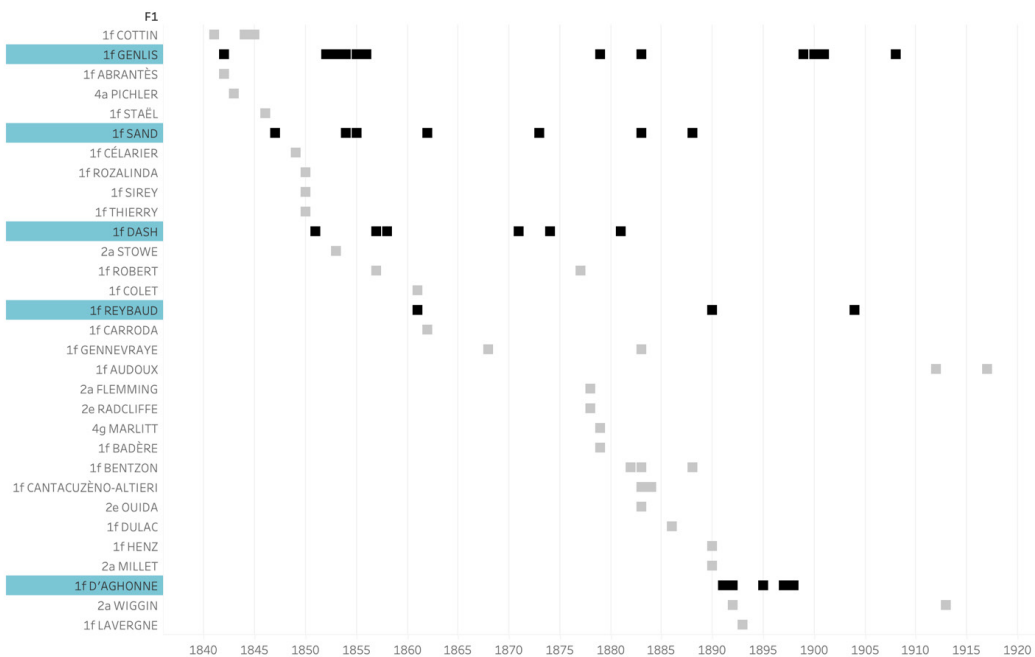

Diagrama 3. Autoarele traduse până în 1890 (nume accentuate: Stephanie-Felicité Genlis, George Sand, contesa Dash, d-na Charles Reybaud, Mie D'Aghonne)

felului în care „French and British women contributed to the globalization of the early nineteenth-century literary marketplace, disseminating French cultural capital to Britain”,²⁴ mai ales în contextul în care ceea ce se numește *roman sentimental* a reprezentat vârful de vânzare și circulație pentru romanul perioadei 1750-1850 în Europa.²⁵ Dar această contribuție poate fi urmărită mai ales în cazul romanelor de consum, căci mare parte din traduceri făcute în periferia europeană sunt romane de senzație, cu intrigă amoroasă. Și totuși, iată că prin literatura „de senzație” pătrund temele stringente ale epocii. Opera autoarei, cunoscută la noi încă din 1835, cam odată cu primele traduceri din M-me de Staël,²⁶ aduce în prim plan câteva din temele esențiale ale discuției de gen în secolul al XIX-lea. Putem spune că înainte ca autoare ca Sofia Nădejde să creeze un spațiu local de dezbatere, temele esențiale ale feminismului european pătrund prin traduceri de roman. De altfel, nu fără o anumită legătură o aduc în prim plan pe autoarea *Patimilor*. Câteva asemănări tematice și stilistice pot da seama de o anumită tendință a romanului sentimental pe care Nădejde, după seriile de opere dramatice și nuvele din anii 1880-1890, o îmbrățișează complet, pe urmele unor autoare ca Sophie Cottin: Malvina de Sorey se „îndrăgostește iresponsabil” de Sir Edmond Borton (descriș în studiile recente ca „prădător sexual”),²⁷ la fel cum Matilda se îndrăgostește de Ilescu; romanul pune în centru problema importantă a educației femeilor în epocă și a independenței lor (la fel cum o va face Sofia Nădejde); există o polemică fină la adresa condițiilor de gen și o reprezentare destul de similară a degradării femeii din cauza *patimilor* (în general iubirea unui ins dubios/narcisic);²⁸ stilistic, există o tendință

similară de a „reflecta în lumea naturală” „starea internă a personajelor”.²⁹ Mai mult de atât, în scrierile autoarei există problematizări care fac astăzi obiectul cercetărilor în studiile de gen, plecând de la infertilitate și avort,³⁰ la căsătorii aranjate și efectele lor asupra femeilor³¹ și ajungând până la *ecofeminism*.³² Desigur, critica literară a evitat cu brio până acum toate aceste teme, concentrându-se mai ales la trama tipică pentru romanul erotic. După descrierile lui Paul Cornea din *Originile romantismului românesc*, textele semnate de M-me Cottin sunt cunoscute în spațiul românesc chiar înainte de 1821, formând o adevărată conștiință literară locală cu privire la „fidelitate”:

„Din M-me Cottin, autoare de succes la începutul secolului al XIX-lea, care variază, sub ipostaze ostentativ melodramatice, dilema Juliéi din *La nouvelle Héloïse*, împărțită între iubirea fidelității și fidelitatea iubirii, se preia *Mathilde, ou mémoires tirés de l'histoire des croisades* (1805), tradusă de Conachi înainte de 1821, dar publicată de-abia în 1844 (în colaborare cu tânărul A. Fătu). O dramatizare a aceluiași roman va fi încercată de Cezar Bolliac, la 1835. Tot M-me Cottin, însă prin intermediul probabil al lui Gilbert de Pixérécourt, furnizează materia înduioșătoarei melodrame: *Elisaveta, sau cei surguniți în Siberia*, tradusă de Al. Beldiman la 1815 (ms. 437 și 538). Ea se deschide printr-un peisaj nordic, de o asprime necunoscută la noi: «Teatrul înfățișază privitorilor o sălășuire câmpiască, copaci sălbatici di multe feluri în adâncurile unor munți acoperiți de gheață și de zăpadă. Toate aceste fac priveliște unii pustietăți înfricoșate și a unii groaznice ierni».”³³

Dar altfel, anvergura scriitoarei în epocă o înfățișează ca pe o adevărată formatoare de conștiință literară, în ciuda rarei menționări a numelui ei în istoriile literare și studiile despre secolul al XIX-lea. E important de conștientizat, însă, în cazul autoarelor franceze, că rolul *ideologic* sau măcar emancipator pe care îl joacă autoarele în cultura europeană este deseori dublat de o conștiință conservatoare puternică. În ceea ce privește literatura propusă de Stephanie-Félicité Genlis (Du Crest de Saint-Aubin), pentru Paul Cornea autoarea reprezintă un timpuriu pentru romanul istoric, poate mai interesant decât cel stabilit de romanele lui Walter Scott: „Despre două traduceri din M-me de Genlis, căreia i se recunoaște îndeobște că a excitat gustul pentru romanul istoric la începutul

secolului al XIX-lea, înainte de Walter Scott, știm numai din relatările lui C. Negruzzi, deoarece manuscrisele respective – e vorba de *Cavalerii Lebedei și Înconjurarea cetății Roșela* – s-au pierdut”.³⁴ Genlis este tradusă la noi mai ales cu romanele istorice, însă autoarea este și una din cele mai notabile voci ale criticii diferențelor de gen din societatea franceză, chiar cu riscul ostracizării: „Once a woman writer decided to publish any criticism of the patriarchal status quo in early modern France, she risked a humiliating backlash intended to force her to retreat into silence”,³⁵ iar situația complexă a autoarei merită investigații suplimentare: „regarded today as a political conservative who denounced the *philosophes* for their atheism [...] frequently criticized for her contradictory feminist views”.³⁶

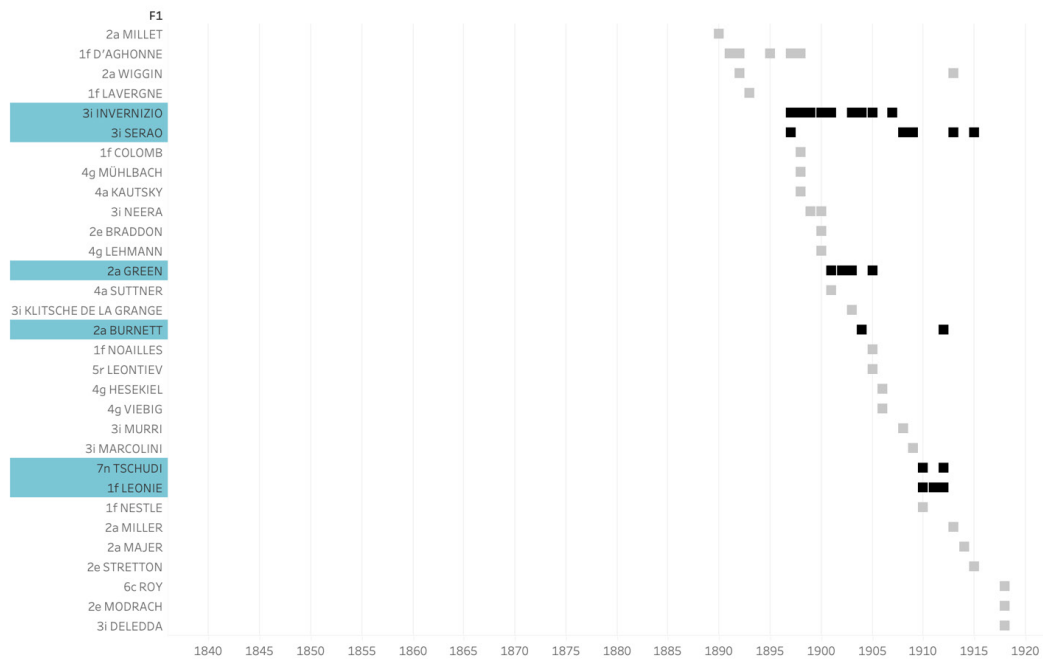

Diagrama 4. Autoare tradusă după 1890 (nume accentuate: Carolina Invernizio, Matilde Serao, Anna Katherine Green, Frances Elisa Hodgen Burnett, Clara Tschudi, M-me Leonie)

Cazuri centrale: al doilea val (1890-1918)

Anii 1890 arată o schimbare de direcție în ceea ce privește proza autoarelor europene și, de ce nu, o reglare a publicului cititor. Locurile dominante reprezentate de proza scrisă de autoare franceze de roman sunt acum preluate de autoare italiene și de autoare engleze și americane. Dintre acestea, cea mai vizibilă și prezentă este Carolina Invernizio. Lynn M. Grunzberg spune că, la apariția romanelor ei și odată cu traducerea acestora în Europa, audiența autoarei „comprised many seamstresses, servants, shopgirls, and shut-ins of minimal education who could barely read. Women, then, for the most part, whom the author often addresses directly in the text”.³⁷ Așadar, un public *mai democratic* și mai puțin specializat, oricum, decât în cazul traducerilor franceze timpurii, făcute mai ales din rațiuni academice sau care țin de *highbrow culture*. Pasajul citat de Grunzberg dintr-un dialog al Carolinei Invernizio cu Matilde Serao (a doua autoare de roman ca importanță din literatura

italiană tradusă la noi) este, de altfel, martor al acestei *năzuințe* a autoarei de a ajunge la clasele cele mai de jos prin romane: „You write for the crème de la crème and I for all the rest”.³⁸ Romanele autoarei sunt un exemplu tipic de *sentimental novel*, însă insistența cu care livrează povești ale sărăciei dau semnul unei alte ere a romanului sentimental, mult mai conștientă de necesitatea unui *realism critic*. Totul filtrat, însă, prin morala creștină specifică epocii, unde intervenția în teren pentru subiectele realiste vine deseori și din misionarism:

„The novel [L'Orfana del Ghetto] stands as a glorification of religious redemption. In the dedication the author remembers that when her family lived in Florence, her mother often went into the ghetto as a sort of missionary dispensing charity and «holy words». She returned Home with stories of the terrible human misery she found there. In the dedication Invernizio assures her mother that although the plot is complicated and even audacious, she never lost sight of one guiding principle:

respect for the Catholic way of life. Her simple, steadfast and, in the end, unimaginative Christian morality, ever triumphant over her fantasy world of spectres and sinners, earned her Gramsci's double-edged estimation as «l'onesta gallina (the honest hen) of popular literature».³⁹

Concluzii

Fără a putea intra prea mult în analize separate pentru fiecare din autoarele menționate, articolul încearcă să stabilească morfologia romanului scris de autoare și tradus în spațiul românesc până la sfârșitul Primului Război Mondial și să găsească unele precedente pentru proza locală. Pe lângă avântul pe care îl ia literatura română scrisă de autoare, trebuie recunoscut faptul că romanul românesc – chiar și în

variantele sale de literatură de subgen – datorează extrem de mult unor autoare astăzi uitate, dar a căror istorie de traducere poate fi mai bine contextualizată în cultura europeană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului XX. Ce e sigur însă, tendința de a traduce autoare cunoscute din Europa (Franța, Italia, Germania, Austria, Norvegia sau Danemarca) și Statele Unite vine la pachet cu o conștientizare timpurie a rolului pe care îl au în epocă romanele sentimentale și de senzație. Până la explorări ulterioare, aici ne aflăm: aproape 60 de autoare de roman cu aproximativ 160 de romane, aproape uitate până astăzi și aproape nediscutate în analizele influenței romanului străin asupra celui românesc, cu povești individuale și motivații literare extrem de diverse.

Acknowledgement: This work was supported by a grant of the Romanian Ministry of Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-III-P1-1.1-PD-2019-0946, within PNCDI III. (TRANOV: <http://grants.ulbsibiu.ro/tranov/>).

Note:

1. Ștefan Baghiu, „Translations of Novels in the Romanian Culture during the Long Nineteenth Century (1794-1914): A Quantitative Perspective”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, no. 2 (2020): 87-106.
2. Vezi David Morariu, „Anticolonizare și autocolonizare: relație cauză-efect. Cazul traducerilor”, *Transilvania*, nr. 2 (2019): 5-11.
3. Andrei Terian, „National Literature, World Literatures, and Universality in Romanian Cultural Criticism 1867-1947”, *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 15, nr. 5 (2013). <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol15/iss5/11>. Cosmin Borza, „Translating Against Colonization. Romanian Populists' Plea for Peripheral Literatures (1890-1916)”, în *The Culture of Translation in Romania*, edited by Maria Sass, Ștefan Baghiu, and Vlad Pojoga, 31-45 (Berlin: Peter Lang, 2018).
4. Baghiu, „Translations of Novels in The Romanian Culture”, 94.
5. Vezi Ștefan Baghiu, „Translating novels in Romania: the age of socialist realism. From an ideological center to geographical margins”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Philologia* 61, nr. 1 (2016): 5-18; Ștefan Baghiu, „Strong Domination and Subtle Dispersion: A Distant Reading of Novel Translation in Communist Romania (1944-1989)”, în *The Culture of Translation in Romania/Übersetzungskultur und Literaturübersetzen in Rumänien*, eds. Maria Sass, Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, 65-87 (Berlin: Peter Lang, 2018).
6. „This is the question behind this article, and behind the larger idea of literary history that is now taking shape in the work of several critics—most recently Sylvie Thorel Cailleteau, Katie Trumpener, and Margaret Cohen. The difference is that, for me, the aim is not so much a change in the canon—the discovery of precursors to the canon or alternatives to it, to be restored to a prominent position—as a change in how we look at allofliterary history: canonical and noncanonical: together”. Franco Moretti, *Distant Reading* (Londra: Verso, 2013). 66. Original în „The Slaughterhouse of Literature”, 2000.
7. Lou Charnon-Deutsch, *Narratives of Desire: Nineteenth-Century Spanish Fiction by Women* (Pennsylvania: Penn State Press, 2010).
8. Margaret Cohen, „Traveling genres”, *New Literary History* 34, no. 3 (2003): 481-499; Margaret Cohen, *The Sentimental Education of the Novel*. Princeton: Princeton University Press, 2018.
9. MDRR1 (1845-1900): www.revistatransilvania.ro/mdrr1; MDRR2 (1901-1932): www.revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.
10. „Corpusul de lucru reprezintă cca. 80% din producția de roman românesc în ediție între 1900-1932, din care abia cca. 12% dintre volumele apărute sunt semnate de femei (amintim câteva dintre aceste nume: Hortensia Papadat Bengescu, Sofia Nădejde, Sarina Cassvan, Adela Xenopol, Natalia Negru, Constanța Hodoș, Aida Vrioni, Henriette Yvonne Stahl, Margareta Miller-Verghy ș.a., dintre care, cele mai prolifiche sunt primele trei menționate)”. Vlad Pojoga et al., „Diversitate identitară în romanul românesc (1844-1932)”, *Transilvania*, nr. 10 (2020): 33-44. Vezi și Daiana Gărdan, „The Great Female Unread. Romanian Women Novelists in the First Half of the Twentieth Century: A Quantitative Approach”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 4, nr. 1 (2018): 109-124.
11. Pentru sinteze asupra fenomenului în general și asupra rolului autoarei vezi Victor Vișinescu, *Sofia Nădejde* (București: Editura Politică, 1972); Sofia Nădejde, *Despre creierul femeii și alți demoni. Antologia textelor publicistice*, volum îngrijit de Maria Cernat și Adina Mocanu (Pitești: Editura Paralela 45, 2019).
12. Pojoga et al., „Identitate”, 34.
13. Ștefan Baghiu et al., *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019. Arhivă online: <https://revistatransilvania.ro/mdrr1>.
14. MDRR2.
15. Vezi Andrei Terian et al., „Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă”, *Transilvania*, nr. 10 (2019): 17-28; Andrei Terian et al., „Genurile romanului românesc (1901-1932). O analiză cantitativă”, *Transilvania*, nr. 10 (2020): 53-64.

16. Vezi Ramona Mihăilă, „Challenging the Literary Scene: Late Nineteenth-Century Romanian Women Writers”, *Journal of Research in Gender Studies* 2 (2011): 124-134.
17. Pentru o comparație între romanul românesc și romanul tradus în România vezi Andrei Terian, „Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania”, *Transylvanian Review* 28, Suppl. 1 (2019): 55-74.
18. Tabel construit preluând datele din DCRT. Doru Burlacu et al., *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România de la origini până în 1989* (București: Editura Academiei Române, 2005).
19. Am utilizat titlurile revistelor conform *Dicționarului cronologic al romanului tradus*, mai ales pentru orientare. Pentru informații suplimentare și detalii trebuie consultată ediția acestui dicționar, din rațiuni de spațiu nu am putut trece toate datele extrase.
20. O listă aproape exhaustivă a autoarelor intrate în cultura română până în 1918 arată, conform DCRT, astfel: ABRANTÈS, Laure Junot ducesa d'; AUDOUX, Marguerite; BADÈRE, Clémence; BENTZON, Th.[érese]; BRONTË, Charlotte; BURNETT, Frances Elisa Hodgen; BURNETT, Frances Elisa Hodgen; CANTACUZÈNO-ALTIERI, Olga; CARRODA, Z.; CÉLARIER, m-me; CHANDENEUX, Claire de; COLET, Louise Revoil; COTTIN, m-me Marie Risteau; D'AGHONNE, Mie; DARCEY, Marie; DASH, la comtesse; DELARUE-MARDRUS, Lucie; DELEDDA, Grazia; DULAC, Camille; FLEMMING, Mary Agnes; GAUTIER, Judith; GENLIS, Stephanie-Félicité Du Crest de Saint-Aubin; GENNEVRAYE, A., D-ra de Plouheneuc (Mademoiselle de Plouheneuc); GLÜMER, Claire de; GREEN [-ROHLFS], Anna Katherine; HENZ, Mistress Caroline (Whiting) Lee; HESEKIEL, Ludovica; INVERNIZIO, Carolina; KAUTSKY, Mina; LAVERGNE, d-na Julie; LEHMANN, M.; LEONIE, domnișoara; LEONORA, B.; MAJER, Maria; MARCOLINI, Anitta; MARLITT, E.; MICHAËLIS, Karin; MILLET NOTLEY, Fanny; MODRACH, Elisa; MÜLLER, Elisabeta; MURRI, Linda; NĚMCOVÁ, Bořena; PICHLER, Karoline; POPP, Adelaida; RADCLIFFE, Ann, Iulia; REYBAUD, d-na Charles; ROBERT, Clémence; ROY, Cristina; ROZALINDA, contesa de Lindenburg; SAND, George; SAREDO, Luisa; SERAO, Matilde; SIREY, m-me de; STAËL, madame de; STOWE, Harriet Beecher; STRETTON, Hesba; SUTTNER, Bertha von; TSCHUDI, Clara; VAN D'EST, contesa; VIEBIG, Clara. Numele sunt trecute conform *Dicționarului cronologic al romanului tradus*.
21. Rodica Mihăilă, „The Politics of Translation: The American Novel in the 19th Century Romanian Territory”, *English American Studies* XI, Editura Universității de Vest (2005): 285-291.
22. Constantin Dobrogeanu-Gherea, „D. Panu asupra critice și literaturii”, în C. Dobrogeanu Gherea, *Studii critice*, ediție îngrijită de George Ivașcu (București: Editura pentru Literatură, 1967), 622.
23. Aceste combinații de atitudine cer, la fel ca în cazul autoarelor de roman de la noi, explicații suplimentare. Sofia Nădejde, apropiată de cercurile socialiste în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, propune la începutul secolului XX deseori romane sentimentale cu accente moralizatoare puternice, iar Elena Bacaloglu, militantă fascistă, are zone de explorare a teoriilor de gen, chiar dacă ajunge în romane la a diferenția „feminismul bolnav” de cel bun (*În luptă*, 1906, MDRR2). Acestor nuanțe li se adaugă și o dezbatere care începe să se facă simțită, despre *intențiile* critice ale romanelor acestor autoare. Vezi și discuțiile recente plecând de la publicarea romanului *Patimi* de Sofia Nădejde, unde Maria Cernat discută faptul că „Matilda este un contraexemplu de la un capăt la altul al romanului, dar nu ca expresie a moralității, ci a unei ample critici a societății burgheze”, iar Alina Purcaru scrie despre o carte „cu personaje feminine puternice, ilustrative pentru opțiunile pe care societatea le oferea femeilor din straturi sociale diferite”. Maria Cernat, „Patimi – un roman despre patimi sociale!”, *Baricada*, 24 aprilie 2021; Alina Purcaru, „Patimile după Sofia Nădejde”, *Observator cultural*, nr. 1066, 18 iunie 2021.
24. Marjin S. Kaplan (ed.), *Malvina: By Sophie Cottin* (London: Routledge, 2015). Vezi și Gârdan, „The Great Female Unread”.
25. Margaret Cohen, Carolyn Denver (eds.), *The Literary Channel: The Inter-National Invention of the Novel*, Translation/transnation (Princeton: Princeton University Press, 2002), 107.
26. DCRT, 86: „Opera scriitoarei franceze era cunoscută la noi încă din 1835, prin adaptarea dramatică Matilda, astăzi pierdută, a romanului său Tăierea a doisprezece boieri la mănăstirea Dealului”. Vezi și G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a (București: Minerva, 1986), 247: „În 1836 inaugura un «jurnal portativ» *Curiosul*, din care nu putu tipări decât trei numere, unde se găsește o traducere din *Corinna* D-nei de Stael și alta în proză din Manzoni (Cinque maggio)”.
27. „[A] sexual predator, caring little for women he leaves with unfulfilled promises of marriage (Miss Melmor) or even carrying his child (Louisa, the sister of Mrs. St. Clare).” Carrie F. Klaus, „*Malvina* by Sophie Cottin (review)”, *Women in French Studies* 25 (2017): 200-201. DOI: <https://doi.org/10.1353/wfs.2017.0026>.
28. Vezi *The Death of Malvina: Suicide, Gender and Nationalism in the French Reception of the Ossian Poems*, de Robin Goralka (teză). University of California, Santa Cruz. ProQuest Dissertations Publishing, 2019. 27540341.
29. Ibid.: „Characters' inner states are often reflected in the natural world around them”. În ceea ce privește conexiunile dintre aceste aspecte ale prozei semnate de Cottin și cea a Sofiei Nădejde, vezi prefața la ediția romanului *Patimi* din 2021, în Sofia Nădejde, *Patimi*, prefață de Ștefan Baghiu (București: Publisol, 2021).
30. Michael J. Call, *Infertility and the Novels of Sophie Cottin* (Delaware: University of Delaware Press, 2002).
31. Vezi Ruth P. Thomas, „Arranged Marriages and Marriage Arrangements in Eighteenth-Century French Novels by Women”, *Women in French Studies* 14, nr. 1 (2006): 37-49.
32. Vezi Christie Margrave, „Early developments of ecofeminist thought in French women's early romantic fiction”, *Essays in French Literature and Culture*, nr. 55 (2018): 45-64.
33. Paul Cornea, *Originile romantismului românesc* (București: Cartea românească, 2008), 97. Cornea propune și o interpretare a preromantismului românesc ca fenomen important mai ales prin traduceri și o numește pe Cottin printre primele reușite: „Adevărul e că preromantismul se conturează cu mult mai pregnant, după cum am arătat, în domeniul traducerilor. Iată, spre exemplificare, o listă

cronologică a traducerilor beletristice efectuate în Principate între 1815-1821 (deci eliminând scrierile de caracter religios, etic, geografic etc.): 1815 - Abatele Prévost, *Manon Lescaut* (Al. Beldiman). M-me Cottin, *Elisaveta sau cei surguniți în Siberia* (Al. Beldiman)" (p. 103). Vezi și George Lateș, „Costache Conachi și începuturile francofoniei române”, *Intertext. Literatură și interculturalitate*, nr. 3-4 (2009): 129-135. „Deși cantitativ și calitativ, Conachi a excelat în epoca sa în calitate de traducător, a reușit să tipărească un singur text, Matilda, al scriitoarei franceze Marie Risteau Cottin (M-me Cottin), apărut în trei volume la Iași în 1844. Romanul scriitoarei franceze a fost tradus în colaborare cu tânărul Iacob Fătu, căruia, de altfel, îi și cedează «beneficiul» actului de echivalare, semn că acesta era, mai degrabă, simbolic. Atenție la aspectele financiare (unii contemporani l-au acuzat chiar de avaricie), Conachi n-ar fi renunțat atât de ușor la un câștig consistent, căruia i-ar fi găsit o utilitate imediată. Latifundiarul, cărturarul și negustorul din el știa prețul banului, dar nu era lipsit de gesturi filantropice discrete.”

34. Cornea, *Originile*, 97.
35. Anne L. Schroder, „Going Public against the Academy in 1784: Mme de Genlis Speaks Out on Gender Bias”, *Eighteenth-Century Studies* 32, nr. 3, *Constructions of Femininity* (1999): 376-382. P. 376.
36. Ibid.
37. Lynn M. Grunzberg, *Strangers at Home: Jews in the Italian Literary Imagination* (Berkeley: University of California Press, 1992), 199.
38. Ibid.
39. Ibid., 200.

Bibliography:

- Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, and Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea* [The Digital Museum of the Romanian Novel: The 19th Century]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019. <https://revistatransilvania.ro/mdrr>. Accessed June 15, 2020.
- Baghiu, Ștefan. “Strong Domination and Subtle Dispersion: A Distant Reading of Novel Translation in Communist Romania (1944-1989).” In *The Culture of Translation in Romania*, edited by Maria Sass, Ștefan Baghiu, and Vlad Pojoga, 65-87. Berlin: Peter Lang, 2018.
- Baghiu, Ștefan. “Translating novels in Romania: the age of socialist realism. From an ideological center to geographical margins.” *Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Philologia* 61, no. 1 (2016): 5-18.
- Baghiu, Ștefan. “Translations of Novels in the Romanian Culture during the Long Nineteenth Century (1794-1914): A Quantitative Perspective.” *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, no. 2 (2020): 87-106.
- Borza, Cosmin. “Translating Against Colonization. Romanian Populists’ Plea for Peripheral Literatures (1890-1916).” In *The Culture of Translation in Romania*, edited by Maria Sass, Ștefan Baghiu, and Vlad Pojoga, 31-45. Berlin: Peter Lang, 2018.
- Burlacu, Doru et al. *Dicționarul cronologic al romanului tradus în România de la origini până în 1989* [Chronological Dictionary of Novels Translated in Romania from its Origins to 1989]. Bucharest: Editura Academiei Române, 2005.
- Call, Michael J. *Infertility and the Novels of Sophie Cottin*. Delaware: University of Delaware Press, 2002.
- Cernat, Maria. “Patimi – un roman despre patimi sociale!” [Patimi – a novel on social passion]. *Baricada*, April 24, 2021. Online: <https://ro.baricada.org/patimi/>. Accessed June 15, 2021.
- Charnon-Deutsch, Lou. *Narratives of Desire: Nineteenth-Century Spanish Fiction by Women*. Pennsylvania: Penn State Press, 2010.
- Cohen, Margaret, and Carolyn Denver, eds. *The Literary Channel: The Inter-National Invention of the Novel*. Princeton: Princeton University Press, 2002.
- Cohen, Margaret. “Traveling genres.” *New Literary History* 34, no. 3 (2003): 481-499.
- Cohen, Margaret. *The Sentimental Education of the Novel*. Princeton: Princeton University Press, 2018.
- Cornea, Paul. *Originile romantismului românesc* [The Origins of Romanian Romanticism]. Bucharest: Cartea românească, 2008.
- Dobrogeanu Gherea, C. *Studii critice* [Critical Studies], edited by George Ivașcu. Bucharest: Editura pentru Literatură, 1967.
- Gârdan, Daiana. “The Great Female Unread. Romanian Women Novelists in the First Half of the Twentieth Century: A Quantitative Approach.” *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 4, no. 1 (2018): 109-124.
- Goralka, Robin. *The Death of Malvina: Suicide, Gender and Nationalism in the French Reception of the Ossian Poems* [thesis]. University of California, Santa Cruz. ProQuest Dissertations Publishing, 2019. 27540341.
- Grunzberg, Lynn M. *Strangers at Home: Jews in the Italian Literary Imagination*. Berkeley: University of California Press, 1992.
- Kaplan, Marjin S., ed. *Malvina: By Sophie Cottin*. London: Routledge, 2015.
- Klaus, Carrie F. “Malvina by Sophie Cottin (review).” *Women in French Studies* 25 (2017): 200-201. DOI: <https://doi.org/10.1353/wfs.2017.0026>.
- Lateș, George. “Costache Conachi și începuturile francofoniei române.” *Intertext. Literatură și interculturalitate*, no. 3-4 (2009): 129-135.
- Margrave, Christie. “Early developments of ecofeminist thought in French women’s early romantic fiction.” *Essays in French Literature and Culture*, no. 55 (2018): 45-64.
- Mihăilă, Ramona. “Challenging the Literary Scene: Late Nineteenth-Century Romanian Women Writers.” *Journal of Research in Gender Studies* 2 (2011): 124-134.

- Mihăilă, Rodica. "The Politics of Translation: The American Novel in the 19th Century Romanian Territory." *English American Studies* XI, Editura Universității de Vest (2005): 285-291.
- Morariu, David. "Anticolonizare și autocolonizare: relație cauză-efect. Cazul traducerilor." *Transilvania*, no. 2 (2019): 5-11.
- Moretti, Franco. *Distant Reading*. London: Verso, 2013.
- Nădejde, Sofia. *Despre creierul femeii și alți demoni. Antologia textelor publicistice* [About Women's Brain and Other Demons. The Anthology of Publicistic Texts], edited by Maria Cernat and Adina Mocanu. Pitești: Editura Paralela 45, 2019.
- Nădejde, Sofia. *Patimi*, prefață de Ștefan Baghiu. Bucharest: Publisol, 2021.
- Pojoga, Vlad et al. "Diversitate identitară în romanul românesc (1844-1932)" [Diversity and Identity in the Romanian Novel (1844-1932)]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 33-44.
- Purcaru, Alina. "Patimile după Sofia Nădejde" [*Patimi* after Sofia Nădejde]. *Observator cultural*, nr. 1066, June 18, 2021. Online: <https://www.observatorcultural.ro/articol/patimile-dupa-sofia-nadejde/>. Accessed June 15, 2021.
- Schroder, Anne L. "Going Public against the Academy in 1784: Mme de Genlis Speaks Out on Gender Bias." *Eighteenth-Century Studies* 32, nr. 3, *Constructions of Femininity* (1999): 376-382.
- Terian, Andrei et al. "Genurile romanului românesc (1901-1932). O analiză cantitativă" [Genres of the Romanian Novel (1901-1932). A Quantitative Analysis], *Transilvania*, no. 10 (2020): 53-64.
- Terian, Andrei et al. "Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă" [Genres of the Romanian Novel in the 19th Century. A Quantitative Analysis] *Transilvania*, no. 10 (2019): 17-28.
- Terian, Andrei. "Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania." *Transylvanian Review* 28, Suppl. 1 (2019): 55-74.
- Thomas, Ruth P. "Arranged Marriages and Marriage Arrangements in Eighteenth-Century French Novels by Women." *Women in French Studies* 14, no. 1 (2006): 37-49.
- Vișinescu, Victor. *Sofia Nădejde*. București: Editura Politică, 1972.